halkın dostları

15

AYLIK DEVRİMCİ
SANAT VE KÜLTÜR [redacted]
3 LİRA

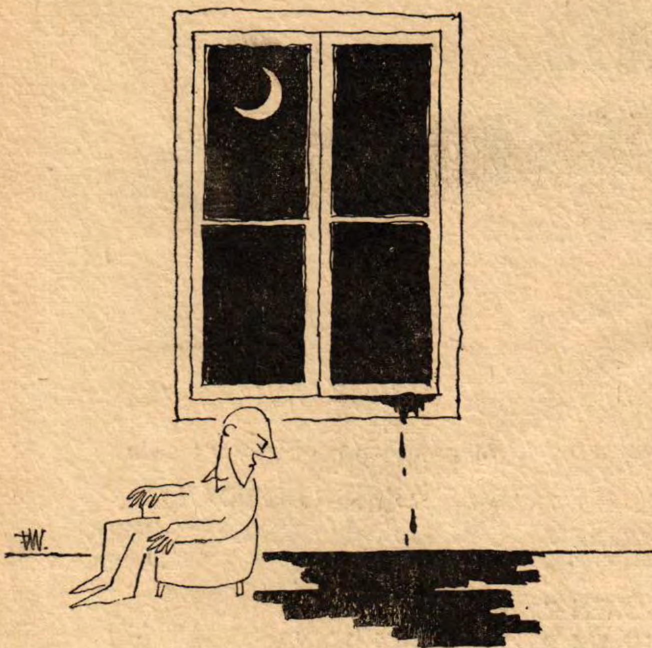
Osman Çalışkan

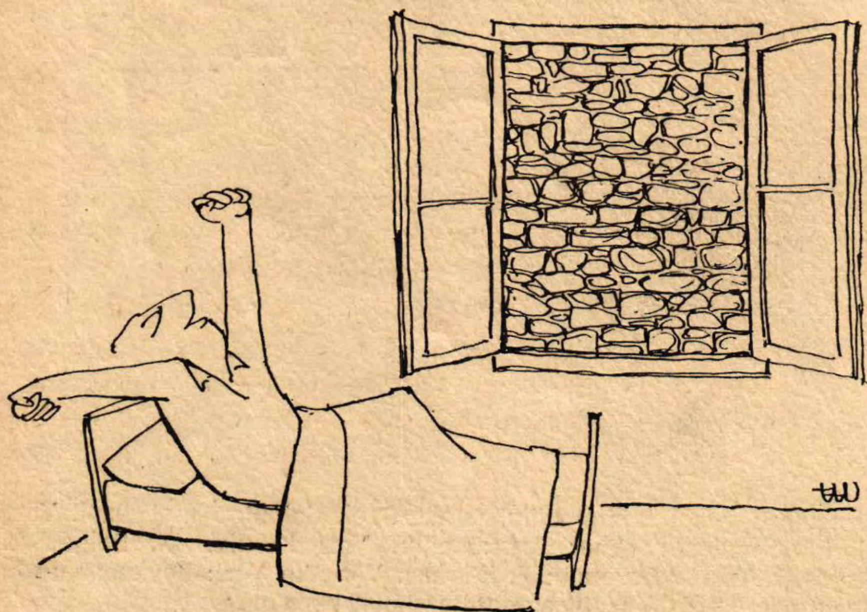
halkın dostları

AYLIK DEVRİMCİ
SANAT VE KÜLTÜR DERGİSİ

AYLIK DERGİ
YIL 2
HAZİRAN 1971
SAYI 15

Kurucuları: Ataol Behramoğlu, İsmet Özel. Sahibi: İsmet Özel. Yazı İşleri Sorumlusu: Nihat Behramoğlu. Yazı Kurulu: M. Belge, A. Gerçeker. Teknik Sorumlu: F. Erkman. Yönetim Yeri: Peykhane cad., Sipahi han, 53/B-14 Sultanahmet, İstanbul. Yazışma ve Havale Adresi: P.K. 893, İstanbul. Abonesi: Yıllık 30 lira. Avrupa ve Ortadoğu için 55, Öteki Ülkeler için 105 lira. Dizgi-Baskı: Yelken Basımevi. Tel: 22 50 92

halkın dostları'ndan

HAZİRAN iki büyük ustanın, Nâzım Hikmet ve Orhan Kemal'in öldüğü aydır. HAZİRAN daha nice ölülerin soluğuyla kabarır. Bu gün «Nâzım Hikmet vatan hainliğine devam ediyor halâ», Orhan Kemal'in ise kitapları kararıyor. Bu gün bilim adamları ve sanatçılar tutuklanıyor. Biz saygıyla anarak yaşarken HAZİRAN'ı bu günün sorumlularına şunu hatırlatıyoruz: Temeldeki aksaklık bilim adamlarının ve sanatçıların tutuklanmasıyla örtülemeyeceği gibi ölüm korkusu da hayata olan tutkuya asla baskın gelemeyecektir.

1971 Sait Faik Hikâye Ödülü, Kaçakçı Şahan Kitabıyla Bekir Yıldız; Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı kitabıyla da Bilge Karasu arasında bölüştürüldü. Bekir Yıldız sonuçlar belli olduktan sonra bir bildiriyle ödülünü ve ödülü alan kitabını «devrimci kültür ve sanat alanında» inancını paylaştığı **Halkın Dostları**'na bıraktığını açıkladı.

Halkın Dostları bu yıl **Sabahattin Ali Hikâye Ödülü** verecek. Bu ödülleme hakkındaki ayrıntılı bilgiyi önümüzdeki sayılarda duyuracağız. Birinci baskısı kısa bir zamanda tükenmiş olan kaçakçı Şahan'ın ikinci baskısı da, Halkın Dostları Yayınları'nın ilk kitabı olarak çıktı.

Arkadaşımız yazdığı bildiriyi ne yazık ki çeşitli yerlerde yayınlatma olanağı bulamadı. Yayınlandığı ilk gazetede ise bilinçli bir burjuva sanat anlayışının sansüründen geçirildi. Biz bildirinin tamamını — çıkarılan bölümlerin altını çizerek — yayınlıyoruz.

H. D.

BEKİR YILDIZ

sait faik ödülünden sonra

Sait Faik'in Türk Hikâyeciliğindeki yeri nedir? Açtığı çığır nasıl gelişmiştir? Bu gelişme çizgisi bugün hangi noktakya varmıştır?

Sait Faik hikâyesi konuşulurken herkesin ağız birliği ettiği konu, yazarın insancıllığıdır. **Osya Sait Faik'in insancıllığı ve «küçük insan» sevgisinin temeli onun eksik sınıf bilincine dayanır.**

Sait Faik burjuva kökenli bir yazardır. **Sınıfından gerçek anlamda kopmamıştır. Yaygın bir yenilgiyi düzeltmeliyiz burada. Küçük insanı kendine konu etmekle sınıfını yadsıdı sanılmaktadır. Oysa** Sait Faik'in küçük insana karşı duyduğu sevginin niteliği, onun yoksul halkla gerçekten kendisini özdeş saymasını önleyen başlıca etmendir.

Sait Faik, gerçek anlamda sınıfından kopmadı derken onun burjuva ahlakına, burjuva davranışlarına, burjuva değerlerine derin bir tiksinti duyduğunu gözden kaçırmamalı. Ne var ki, bu tiksinti, kendi sınıfına karşı gerçek toplumsal temelleri olan bir tepki niteliğini kazanmamıştır. Bir mücadeleye girerek sınıfına karşı çıkmamıştır Sait Faik. Burjuvalardan bıkmış ve kişisel kurtuluş yolu olarak küçük insanla omuzlaşmayı seçmiştir.

Dikkat edilirse Sait Faik, küçük insanın, daha ileri bir düzende gelişecek potansiyeli ile değil, o günkü durumuyla kabul eder ve sever. İnsanları, toplum hayatının, ana gelişme süreçleri dışında kalan bölgelerinde yaşarlar. Toplumsal mekanizmaya karşı olduğu için insan bireyselliğini toplumdan soyutlanmışta arar Sait Faik.

Ama Sait Faik bu tavrıyla hikâyeyi demokratikleştirmiştir. O zamana kadar ya büsbütün küçümsenip yadsınan, ya da iğreti, cansız bir süs olarak kullanılan küçük insanı edebiyatta şerefli bir yere koymuştur. Çünkü Sait Faik, **sınıfıyla uzlaşmıyan** burjuva yazarı çelişkisini olanca derinliğiyle yaşamış ve içtenliğini hiç bir zaman yitirmemiştir. Ama Sait Faik'in bu başarısı yalnız Sait Faik'e özgü bir başarı olarak kalmıştır. Aynı çelişkiyi aynı derinlikte yaşamamış yazarlar önünde, Sait Faik hikâye çizgisi tıkanıp kalmıştır. Öz olarak tıkanmıştır, çünkü Türkiye'nin bugünkü toplumsal ortamında bu tavır zaman dışı kalmakta, basit bir (popülizmin) halkçılığın ötesine geçmemektedir. Dolayısiyle bu çizgi zorunlukla biçimciliğe dönüşmüş, Türkiye'nin somut insanını ıskalıyarak, burjuva batı edebiyatının inceliklerini yeniden üretme yoluna gitmiştir.

Anlatı edebiyatımızda bir de, «doğalcı» diyebileceğimiz çizgi vardır. Bu çizgi, Türkiye gerçeklerini konu edinmekte, ama, bu gerçekleri sadece «aktarmak»la yetinmektedir. Böyle bir hikâyecilik, röportaj çizgisini pek aşmamakta, yaratıcılıktan çok gözlemcilikle yetinmektedir. Köy hayatının okur-yazar zümreye uzak, dolayısıyla ilginç ve yeni konularını, yüzyıllardır oluşturulmuş bir halk söyleyişinin güzelliğine yaslanarak anlatma, bu çizginin başlıca özelliğidir.

Türk hikâyeciliğinin onurlu bir gelişme göstermesi, gerek soyut biçimcilikten, gerekse kaba doğalcılıktan kurtulmakla mümkün olacaktır. Sorun, Türkiye insanını, Türkiye koşulları içinde yakalamak ve biçimin önemini ihmâl etmeden anlatmaktır. Gerçek yaratıcılık budur: yerli öz, toplumsal içerik ve yetkin biçimin kaynaştırılması.

Sözü edilen bu gerçekçi hikâye çizgisi, biçimlilikle doğalcılık arasında bir orta yol değildir. Tavır olarak ikisinden de ayrıdır. Her zaman somut gerçeklikten kaynaklandığı ve sanatın biçimsel olanaklarını hiç bir zaman gözden kaçırmadığı için, geleceğe açıktır. Gelişme potansiyelini, kendini aşma gücünü, somut hayat süreçlerine bağlılığından alır.

Hikâye anlayışımı belirleyen noktalar kısaca bunlardır.

Ödülümü ve ödülü alan «Kaçakçı Şahan» kitabımı, devrimci kültür ve sanat alanındaki kavgamızın yürekli bilinçli organı «Halkın Dostları» Dergisine bıraktığımı ayrıca belirtirim.

ATAOL BEHRAMOĞLU

dörtlükler

I

Yeniden düşünüp bir sabah, hayatı, aşkı, şiiri
Bir selam göndermek isterim Lermontov'a :
Bir bakıma her şey «boş ve aptalca» belki
Ama her şey korkunç anlamlı ve korkunç güzel bir bakıma

II

Düşman amansız, hain ve korkak
Ve kalbi bir robot kadar katı
Ölüyoruz, çünkü karış karış savunmak gerekiyor hayatı
"Ölüyoruz, demek ki yaşanılacak"..

III

Her an bir çarpıntıyı yaşamaktayım
Her an çılgın bir heves dağlıyor kalbimi
Tanrım, ben mi hayatı aşmaktayım
Yoksa hayat mı aşmakta beni

IV

Elinde ne piyon kaldı, ne vezir, ne kale
Düştü birbiri ardına atlar, filler
Ama şah hâlâ ayak diremekte
Yeni taşlar bulundu çünkü : Köpekler..

NİHAT BEHRAM

yaşamak adına

Doldurdu gırtlağını kalbinden esen rüzgâr
Dağıldı sessizce yaralarına
Kalbin ki susarak neler söyledi
En güzel şiirler bile uzaktı ona

Şimdi uykusunda kıpırdayan çocuklar
Rüzgârınla uçuşan kar gibidir
Ve dalgın gözlerin şefkatle aralanıp
Kelebekler döküyor onların titreyen kanatlarına
Uzanıp gidiyorsun belli belirsiz
Bir tutam kan sıcak nefesiyle dostların
Kâkül gibi kıvrılıyor alnında
Süngülenmiş bahar kadar dokunaklısın
Süngülenmiş bahar kadar incelen hayal
Tanımsız duygularla katıldı sana
Gülümsedin papatyadan örülmüş bayırlar gibi
Kuşlar doldu koynuna gülümserken
Hasretin derinleştiği anda
Kapıştılar kabaran bağrındaki dehşeti

İşte derelerin kıyısında sevişen serçelerin
Arılar topluyor sevinçlerini
Oynarken gölgesinden ürküyor sincap
Sabahın boşluğuna serpildi kırlangıçlar

İşte yayla serin boylu boyunca
Kan sıcak
Ses yankı veriyor mağara önünde

Yıldız dökmek isteyene zorlu dağlar var

DEFNE SANDALCI

kalbin tutuştuğu yerde hayata seslenen şair

Bir Saptama

Devrimci düşüncenin genç kafalarda filizlendiği, devrimci hareketin her ülkede hızla yaygınlaştığı, kitlelerin egemen güçlerin iktidarlarına karşı bütünleşip, bilinçlenmeye başladığı çağımızda, bir şahlanış vardır. Ve bu şahlanışa gücünü katmayan bir kişi, hayata seslenmenin, kısacası sanatçı olmanın yollarını tıkamıştır kendine. Çünkü sanatçılık yaşayabilmenin, duyabilmenin, savaşabilmenin bir sonucudur insanda...

Özünde karamsarlık, umutsuzluk, edilgenlik gibi, hayatın akışıyla çelişik kavramlar barındıran bir dünya görüşünü; geleceğin yiğit, pırıl pırıl günlerinin gerçek habercilerine omuz vererek, şiirleriyle bozguna uğratmış olan Nâzım Hikmet'ten bu yana şiirimizde üç ana boyutlanma vardır : **Nâzım Hikmet, Ahmed Arif, 1960 sonrası devrimci şiir**.

(Bir sürü şiir kuşağının dışında bir başlarına, ana boyutlanma özelliğini kazanan Nâzım Hikmet ve Ahmed Arif'ten sonra üçüncü ana boyutlanma diye nitelediğimiz **1960 sonrası devrimci şiir** kendi **iç** boyutlamasını zaman içinde belirliyecektir.)

Nâzım Hikmet, **marksist** düşünceyle şiirimizde ana dönüşümü doruğuna vardırmış, Ahmed Arif **halkın isyanını** yüklediği şiiriyle ikinci ana boyutlanmayı sağlamıştır. Bu aşamadan sonra gelişen toplumsal koşullarla, 1960 sonrası devrimci hareketin — devrimci düşüncenin etkinlik kazanmasına paralel olarak — kitlelerden yankısını bulması ve dışa yansımasıyla şiirimiz üçüncü boyutlanma noktasının olanaklarını kazanmıştır. Sözü edilen bu dönemler arasında, güçlü bir çok şairin şiirimize katkısı önemli orandadır. Ne var ki; ana boyutlanmalar anlamını bu üç noktada bulur.

Ataol Behramoğlu'nun şiirine işte bu ön saptamayla bakmak, onun şiirini değerlendirebilmemiz ve doğru sonuçlara varabilmemiz için gereklidir.

Hayatın Değişebilir - Değiştirilebilirliği

İlerici niteliğiyle birliğinde bir takım demokratik özgürlükleri de getirmiş olan 1960 - 27 Mayıs hareketi, değişimlerin doğal bir sonucu olarak devrimci mücadelenin yaygınlaşıp boyutlanmasına çeşitli olanaklar sağlamıştır.

Devrimciliğin, düşünceden örgüt militanlığına doğru yol almaya başladığı böyle bir dönemde, artık devrimci genç grevlere gitmeye, sokaklarda gazeteler satmaya, yürüyüşlerle, mitinglerle alanlara çıkmaya başlamış, **yeni bir dünya için** çökmekte olanı sarsıcı eylemlerinde egemen güçlerin silâhlı gerici kollarıyla çarpışırken şehitler vermiştir.

Hayatı değiştirmenin harekette somutlandığı bu yepyeni döneme paralel olarak yeşeren devrimci şiir de, 1950 - 60 gericiliğiyle temelde uzlaşan şiir akımlarını — somut yaşantıdan sökülen sesiyle — ilençlemiş ve soylu bir kavganın en ön saflarındaki şair, gövdesiyle şiirini bütünleştirmiştir. (Çünkü kültür alanında da yeni bir cephe açılarak, devrimci kültürü hareketin militanlarına, kitlelere yaymanın yolları aranmıştır.)

Böylesine bir ortamın içinde, özgün ve başarılı örnekleriyle Ataol Behramoğlu'nun şiirlerinde, devrimci mücadelenin bu **çok genç dönemlerinin** bir devrimciye yüklediği bütün duyarlıklar yansımaktadır. Devrimci coşkuyu, isyanı;

> «İlençliyorum bütün bireyci şairleri,
> hale gidiyorum portakal almaya
> İlençliyorum o lâf kalabalıklarını,
> kurumuş yürekleri, bireyin kurtuluşunu filan»

ilk dönemlerde olmanın sabırsızlığını;

> «Beklemek usandırıyor, telâşlı telâşlı
> bir şeyler anlatıyorum sağda solda»

en yoğun biçimiyle buluruz. Görünüşte değişen bir şey yoktur;

> «Her şey o kadar birbirinin
> aynıydı, hayat —
> akıp gidiyordu sıkıntıyla.»

Oysa şairin ısrarla, ısrarla anlatmak istediği şey; «Kitapçı vitrinlerini ve alanları hızla eskiten» «cesur ve genç» bir «hayattır.»

İlk Şiirleriyle Beliren

Bir Gün Mutlaka'yı değerlendirebilmemiz için, şairin ilk şiirlerini toplayan **Bir Ermeni General**'in, yerinde, doğru saptanması zorunludur.

Bir Ermeni General ve **Bir Gün Mutlaka** şairin yaşantısının, ayrı ayrı fakat birbirine sıkı sıkıya bağlı dönemlerinin ürünleridir. Hayat birbirinden soyut parçalardan oluşmadığından ve tam bir bütünsellik içinde ele alındığında anlamını bulacağından, **Bir Ermeni General**'in **Bir Gün Mutlaka**'ya belli bir birikim sağladığı göz önünde tutularak incelenmesi gereklidir.

Bir Ermeni General'e şiir incelemesi biçimiyle değil, bütünü içindeki yapısıyla bakarsak; 'ikinci yeni' adı altında kabul ettirilmeye çalışılan şiirlerin dergileri doldurduğu bir dönemin sonlarına rastlar. Burada özellikle değinilmesi gereken, şimdiye dek Ataol Behramoğlu üzerine yazılan yazılarda durmadan 'ikinci yeni' den etkilenmenin vurgulanışı, oysa bu etkilenmenin bir türlü marksist bir yorumunun yapılmamış olunmasıdır. 'Etkilenme', denirken — idealist bir görüşle — anlatılmak istenen salt biçimde etkilenmedir. Oysa etkilenmenin can damarı — etkilenme söz konusuysa — **özde** oluşuyladır.

Özdeki durumunu somutlamadan, ilkin kısaca belirtelim ki; Ataol Behramoğlu 'ikinci yeni' nin özellik kazandığı dönemlerde yazan genç şairler arasında bu şiirden en az iz taşıyan şairdir. Bu da **özdeki kesin uzlaşmazlıklarından** gelir

Yazdığı ilk dizelerde bile 'ikinci yeni' nin kaynaklandığı umutsuzluktan, içe dönüklükten, kurtuluş yolu istenmeyen bunalımlara anlam kazandırmak çabasıyla «çıkmaza güzelleme» ler yazdıran yapıdan iz yoktur. Gelişme sürecindeki bir devrimcinin, kavrama ve anlatma hırsıyla hayata yönelttiği **merak yüklü sorunlarını** coşkun ve içten sesiyle ileten aydınlık bir şiirin tohumları, **Bir Ermeni General**'in en eskiye tarihlenen şiirlerinde bile bulunur.

«Şöyle yanıbaşıma çimenlere uzan
Kulak ver gümbürtüsüne dünyanın
Baharın varlığın ve aşkın
Türküsünü söyleyelim bir ağızdan»

Olduğu yerde sayma değil, sürekli ileriye yöneliş, bir gerilim vardır bu şiirlerde;

«Kudurmuş gibi yazmak geliyor içimden,
açım anlıyor musun»

Dönemin cılız şairlerine özenmek şöyle dursun, onların «yorgun suratlarını hiç mi hiç göresi gelmez», «patlamasa öldürecek» olan bir «sıkıntı dinamitidir» onun yaşantısını belirleyen. Ve şairi daha ileriki dönemlerinde «yeniden» başka şiirlerde patlatacak olan yine bu dinamittir.

İnsanca Değerler

Behramoğlu'nda özel olarak söz edilmeyen fakat şiirinin temelini

oluşturan insanca değerler **marksist insan anlayışının** ürünleri olmakla, burjuva anlayış ve yaşantısının da ince bir eleştirisini içerirler.

«Yağmurda, solgun güz kuşlarının
Kimbilir nereye gittiği...» canlı, diri, göç eden bir hayattan hiç etkilenmeden, durağan yaşantısını sürdüren bürokrat kesimin iç karartıcı varlığını bütün boğuculuğuyla şiire geçirilir.

«yaprakları kımıldatan rüzgâr
ölüm kımıldatamaz ama»

«kuytu, naftalin kokan odalarda
akşamın evleri sardığı odalarda
bir çocuk uyurdu
kavaklar cevizler ıhlamurlar
sallanırlardı acıyla»

O cansız düşünceden köklenen insan tipinin, yapay, tekdüze yaşantı biçimi, yerinde sayışı, oyuncak bir atın üzerinde kendini aldatan çocuğun davranışına benzetilir;

«atıyla oynuyor komşunun çocuğu da»

Böyle bir toplumun ürünü yabancılaşmış insan, büyük bir gerilimle anlatılır.

«gece gelirdi ağır bir homurtuyla
gece gelip beynimi örterdi
ışığı yakmazdım, gece gelirdi.»

A. Behramoğlu'nda sevgi sulu gözlü burjuva hümanizminden iz taşımaz. Onda sevgi acıma değil, dikbaşlı bir güven, sıcak bir şefkat ve hüzünle dağlanan bir isyanla dil bulur.

«Körlerin ve yetimlerin
Türküsünü söylemek istiyorum
Yavrusu ölmüş ananın.
Hastaların türküsünü söylemek istiyorum,
Hapiste yalnız bir adamın
Sevgili bir yüreğin türküsünü söylemek istiyorum
Kardeşimin, Guevara'nın»

Hüznün Özellik Kazanışı

Devrimci, hayatın özündeki hareketi, sürekli yenilenişi kavramış, bu akışı hızlandırmak için hayatla yarışan kişidir. Devrimcinin amacı gerçek hayatın kendisidir. Bu yaşantıya ulaşmanın aracıysa devrimlerdir.

Kendinde bir ilerinin insanını yaşatan devrimci, bütün haksızlıkları, namussuzlukları ve köhneliğiyle varlığını sürdürmekte olan bu «tarik öncesi» düzenin de içinde, ondan bir parçadır. Böylece devrimcinin benliğinde birleşen bu iki karşıt yan, yiğit bir savaşın neferi olmanın sevinciyle çarpan coşkun yüreğine acılar katmıştır. (Devrimciyi bir kurşun asker olarak gören dar düşünce, böyle bir yüreği kavrayamaz)

A. Behramoğlu'nun şiirlerinde parlayan bir coşkunun ve isyanın yanısıra, onlardan ayrılmaz bir bütün oluşturan **hüzün,** devrimcinin bu özelliğinden gelmektedir.

«Bu evler hüzünlendiriyor beni, bu
derme çatma dünya
İnsanlar, motor sesleri, sis, akıp
giden su
Ne yapsam... ne yapsam... her yerde
bir hüzün tortusu»

....

«Bir kız sessizce ölüyor, sessizce ölüyor
Vietnam'da
Ağlayarak bir yürek resmi çiziyorum
havaya
Uyanıyorum ağlayarak, bir gün mutlaka
yeneceğiz»

Bu hüzün bir devrimcinin hüznü olmasıyla burjuvaca bir duyarlık olmaktan ayrılır. Çünkü yaratıcılık adına duyulan bir şeydir.

«İşte yine can sıkıntısı
bana bir şiir yazdıracak
Tırnaklarım uzamış,
İçimde yaralı bir aşk.»

Genç kişiyi dünyadan, olaylardan soyutlayan, kendine döndürüp «kendi dünyasına tutsak» düşüren burjuvaca bir hüzünle devrimciyi pasifize etmez. Ve şiir A. Behramoğlu'nun «acıyla ve hüzünle beslenen bir ırmak» olan kalbinin «kör bir çocuk gibi düşe kalka» da olsa devam etme hırsıyla biter.

Rahatsızlık

Behramoğlu'nun şiirlerinde, yer yer iyice belirginleşen bir tedirginlik, rahatsızlık vardır. Bu durum, insanın sonsuz yaşantı içinde, kendi payına düşen zamanda, elinden geldiğince yoğun yaşaması, hayata çok şey verip, çok şey almak istemesinin huysuzluğudur. Kendini hayata savurur bu yüzden;

«Eğri büğrü bakar oldum boyunbağı takar

oldum şaşkın oldum sakar oldum
İkide bir yüreğimi dağa taşa diker oldum
Şunca yıldır karanlıkta göz kırpmaktan
bıkar oldum
Benim annem şeker annem gençlik elden
gitti gider»

Yine de «tenhalarda menhalarda» düşündürür, yeni deneylere, **uçarılıklara** sürükler onu bu rahatsızlık;

«Dama çıktım damdan düştüm kılıç
kestim esrar içtim
Şahin oldum keloğlanın külahını kaptım
kaçtım
Yâre ağlar güler uçtum yarı yolda
yorgun düştüm»

Fakat yaşadığı sürece bu olumlu tedirginlik hayatı araştıran bir adamı bırakmayacaktır. Ve şair de o yanının yaratıcılığını bilir;

«Bu dert beni adam eder»

Devrimci Çoşkuyu Hayatın Bütününden Kavrayış

Hayatın bütünselliği Behramoğlu'nun şiirlerinde beliren en önemli özelliktir. Şairin sevinçleri kayguları, aşkı devrimci kavgasıyla kaynaşarak anlam bulur.

«Gencim, daha, dünyayı görmek istiyorum,
öpüşmek ne güzel, düşünmek ne
güzel, bir gün mutlaka yeneceğiz!»

Normal bir insanın düşünme yöntemidir devrimcilik. Durmadan değişen, hareket halinde doğanın bir parçası insan da hayatın akışını zorlar. Ve düşüncesinin normal seyri hayatın bir yansımasıdır onda. Böyle olunca da, şairin «bulvarda» sevgilisiyle «sandviç yiyerek» yürürken, «dünyadan» konuşması olağandır. Devrimcilik yaşantının her biriminde kendini bulduğu **oranda** insan devrimcidir.

«Bu gün seviştim, yürüyüşe katıldım sonra»

....

«Uzun uzun düşünüyor, sularla yıkıyorum
yüzümü, temiz bir gömlek giyiyorum
Bitecek bir gün bu zulûm bitecek bu
hân-ı yağma
Ama yorgunum şimdi, çok sigara
içiyorum, sırtımda kirli bir
pardesü

Kalorifer dumanları çıkıyor göğe,
cebimde Vietnamca şiir kitapları
Dünyanın öbür ucundaki dostları
düşünüyorum, öbür ucundaki
ırmakları»

Artık devrimciliği yaşantısının bütününe sindirmiş olan şair, liderlerini dinlerken işçileri ısıtan sevinç ile, bir güz akşamı ceket giymenin sevincini aynı bütünün parçaları olarak yaşar;

«Bilirim nedir ormanın serin karanlığında
Asi maden işçileri birbirine sokulmuş
dinlerken
Bir kayanın üstünden yiğitçe haykıran
o önderi
Nedir onları ısıtan şey, ve bir güz
akşamı çeket giymenin sevinci...»

Hayatın devrimciye yüklediği hiç bir duyarlık dar bir görüşle değerlendirilecek yadsınmaz, tersine, var olan gerçeklerden büyük bir içtenlikle dökülür şiir;

«Sanki ağlayacak ne var bakarken
bir halk adamına
Bakıyorum adamın kulaklarına,
boynuna, gözlerine, kaşlarına
yüzünün oynamasına
Ey halk diyorum, ey çocuk, derken
bende bir ağlama»

Şiir - Hayat Birliği

Şiirde derinlik, çok boyutluluk, kalıcılık; şiirin bütünselliğini sağlamış bir yaşantıyla birlikte olmasından gelir.

Behramoğlu'nun şiiri ancak böyle oluşup, uzun ve yoğun bir sürecin sonunda ansızın patlar. Yaşantısında öyle bir birikim vardır ki, belli bir andan sonra dizelerde akıp gider;

«Odamın ampulüne bakıyordum,
ampulün bağlı olduğu borunun
tavanda kıvrılışına.

Tavanda kıvrılışına
birkaç damla göz yaşının,
bir kaç damla tentürdiyot,
kalbim ağrıyordu, bir yaz —
günü düştüm sokaklara,»

Geçmişin ağırlığını da yüklenmiş, şiirle başlayan yeni bir dönem vardır;

«Karanlık sokaklara düştüm,
bir yaz gecesiydi galiba,
ürpererek indikçe bayırlardan,
kimsesiz ve loş alanlara
çaresiz bomboş bir cesettim,
bir yangın kulesi gibi uğuldayan.

Kirli, bayat, karanlık —
bir suyla dolu bir kova,
olarak kalmıştım dünyada.
Herkes kimbilir nerdedir —
şimdi? sevgilim... Kimbilir —
nerdesin?»

Fakat bu geriye bakış, yeni bir aşamadan önce geçmişin son soluklarıdır, çünkü onun üzerine yeni şeyler kurulmaya başlanmıştır bile. Artık şair evrimini şiiriyle düşünerek sürdürür ve acılı deneylerini son bir kez yaşarken, içinde parlamaya başlayan; canlılık, tazelik, hayatla çarpışmadır.

«Yağmurlu, ıhlamur ağaçlı bir yolda
kocaman, eflâtun bir güneş
tıkanırdı gırtlağıma
onu karnıma sokardım.
Güneşi, göğsüme ve karnıma.
Akşam —
beni bulurdu bir koyda.
Kırlara doğru
koşardım bir bağırtıyla.
Az önce ıslanmış kırlara.
Serin ve bereketli,
her zaman bağışlayan,
O taze, ve hüzün —
anası kırlara...»

Ve yarış başlar;

«Sevgilim! Sevgilim!
Gece —
yürüyor.
Dünya —
yürüyor ordularla.
Kitaplarla ve matbaacı —
çıraklarıyla. İçimde —
bir dağ çeşmesi akıyor..»

Şair «yeniden hüzünle» bir «romana» balşarken bitirir şiirini...

Diyalektik Örgü

I) Ataol Behramoğlu'nun şiirlerinde — indirgersek dizelerinde bile — varlık ve yokluk, ölüm ve canlılık, son bulanla yeni başlayanlar, kabulleniş ve yadsıma... iç içedir. Şiirleri okurken yanlış yorumlamalara düşmemek, bu örgüyü bilmemizi, yaşamamızı gerektirir.

«Gecenin sonu yoktur her gece bir
gündüze ulansa da»

diyen şair 'ne yaparsak yapalım' hayat hep karanlıktır, anlamının tam tersini, yani hayatın sonsuzluğunu vurgulamak ister. Yine;

«Durmadan durmadan anlatmak
istediğim hayat
Alıp götürür beni parklara, karanlık
kütüphanelere»

dizelerinin derinliğini de ancak bu gözle bakarsak kavrayabiliriz.

II) Yadsıma — İsyan :

Bu diyalektik örgüye bağlı olarak diğer bir özelliğe de değinelim : Şair bazı şeylerin varlığından kuşkulu görünür;

«Kalbim — ki bir gün durur —
var mıydı acaba?»

Giderek yadsır da. Fakat bu yadsıyış özünde kör bir yok sayış değil, isyan ve aslında varlığına kafa tutulan şeyin dostça kabullenişini taşır;

«Kalbim!
sen yoksun.
sen tökezleyen bir şarkısın
köpüre köpüre akan
acıyla ve hüzünle beslenen
bir ırmaksın.»

III) Birlikte Örgüden Aydınlık Sonuca Varış :

Öz olarak belirttiğimiz, şiirin bu diyalektik örgüsü (karşıtların birliği) şiirini aydınlık sonuçlara götürür, Behramoğlu'nun. Örneğin : son bulan şeylere karşı duyulan acı, hep yeniye yönelmeyi taşır yedeğinde. Biten bir aşkı bırakıp giderken, «yüreğinde bir çocuk, cebinde bir revolver» vardır. Çünkü sonsuza dek «bir nehir akıp gider.»

Belirleme

Önce de söylediğimiz gibi, Behramoğlu'nun yaşantısı, bir bakıma

şiirde sürmektedir. Ve hiç bir duyarlık — gerçekten temellendikçe — gizlenmez, ancak üstesinden gelinir. Aynı şekilde, yer yer kayguların, sıkıntıların birikerek isyana dönüştüklerini görürüz. Bu isyan, anlık anarşik davranışlara yöneltebilir şairi;

«Bu gece on bir buçuk otobüsüyle
İstanbula mı gitsem
İntihar mı etsem, bir toplum polisi mi
öldürsem yoksa...»

Salt bu dizelerle almak, şiirin bütününden soyutlamak yanıltır bizi. Oysa «İhtilâlllerin ve gözyaşlarının arefesinde» olan bir yüreğe sahip şairin, **bir yanıyla** bu dizelerde anlatmak istediği : on bir buçuk otobüsüyle İstanbul'a gidivermenin, intihar etmenin ya da bir toplum polisi öldürmenin aynı oranda anlamsızlığıdır. Bu çeşit duyarlıklar, geçit sürecindeki ara toplumlarda her gerçek devrimcinin yüreğini sıkan, yaşama tutkusunun uçarı ve biraz da **tanımsız** yanıdır.

Behramoğlu'nun şiirinde dizeler ve giderek bütün şiirleri, birbirinden soyutlandığında, birbiriyle bağdaştırılamadığında elimizde yalnızca bir dizeler - sözcükler yığını kalır.

Hayatın kendisi de böyle değil midir?

bir devrim silâhı olarak felsefe

Bir Fransız düşünürü ve Parti üyesi olan Louis Althusser özellikle hümanizm, yabancılaşma ve revizyonizm konularında ödünsüz, kesin tavrıyla çağdaş Marksist kültürde önemli bir yer edinmiştir. Başlıca yapıtları «Pour Marx» «Lire le Capitale» «Lenine at la Philosophie» dir. Aşağıdaki yazı bir İtalyan dergisinin kendisiyle yaptığı konuşmadır.

H. D.

1

«Kendi geçmişiniz konusunda biraz bilgi verir misiniz? Sizi Marxist felsefeye yönelten etken nedir?»

1948 de, 30'umdayken, felsefe öğretmeni oldum ve Partiye girdim. Felsefe bir meraktı benim için; onu uğraş edinme çabasındaydım. Politikaysa bir tutkuydu; Bir militan olmaya çalışıyordum.

Bütün **ideolojik** «bilgi» aldatmacalarına karşı ve **bilimsel** bilgi'den yana bir kimse olarak, maddecilik ve onun eleştirel işlevi oldu bende felsefe merakını uyandıran. Mitlerin, yalanların yalnızca ahlâk açısından kötülenmesi yerine, bunun akıl yoluyla, kurallarla eleştirilmesini istiyordum. Politika tutkum emekçi sınıfın sosyalizm için verdiği savaştaki devrimci içgüdüsü, anlayışı, gözüpekliği ve yiğitliğinden esinlendi. Savaş, uzun yıllar süren tutsaklık beni işçilerle, köylülerle canlı bir ilişki kurmaya yöneltti, Militanlarla tanışmamı sağladı.

Politikaydı her şeyi belirleyen. Ama genel anlamdaki politika değil, Marxist-Leninist politika.

İlkin bunu öğrenmem, bunu anlamam gerekiyordu. Bu her zaman bir aydın için son derece güç bir sorundur. Bildiğiniz nedenlerle («kişiyi putlaştırmanın» sonuçları, Yirminci Kongre, uluslararası devrimci Hareket'in geçirdiği bunalım), karşımdaki sorun 50'lerde, 60'lardaki kadar güçtü. Daha da önemlisi, çağdaş «humanist» ideolojinin yayılmasına ve burjuva ideolojisinin Marxist ideolojiye yönelttiği öteki saldırılarına karşı koymak kolay değildi.

Bir ara Marxist-Leninist politikayı biraz daha iyi anlamaya başlayınca, felsefeye karşı bir tutku da uyanmaya başladı. Çünkü artık Marx'ın, Lenin'in ve Gramsci'nin büyük tezini, yani felsefenin temelde **politik** olduğunu anlıyordum.

Önce tek başıma, sonra genç devrimci arkadaşlarımla birlikte yazdığım bütün yazılar, «soyut» olmakla birlikte, bu çok somut sorunlar çevresinde dönüp dolaşır.

2

«Biraz daha açıklar mısınız? Felsefede sosyalist olmak genellikle neden bu kadar güçtür?»

Felsefede sosyalist olmak, Marxist-Leninist felsefenin, yani diyalektik maddeciliğin partizanı, zanaatçısı olmak demektir.

Marxist-Leninist bir filozof olmak kolay değildir. Her «aydın» gibi, felsefe öğretmeni de bir küçük burjuvadır. Ağzını açar açmaz sayısız araç ve yöntemleriyle küçük-burjuva ideolojisi konuşmaya başlar.

Lenin'in «aydınlar» konusunda söylediklerini bilirsiniz. Tek tek alırsak, belirli aydınların devrimci oldukları (politik yönden), yürekli kişiler oldukları ileri sürülebilir. Ama kitle olarak alındıklarında, ideolojilerindeki küçük burjuvalıktan bir türlü «kurtulamadıkları» görülür. Yeteneklerine hayran olduğu Gorkiy'in bir **küçük burjuva** devrimcisi olduğunu söylüyordu Lenin. «Emekçi sınıfın ideologları» (Lenin), proletaryaya «organik olarak bağlı aydınlar» (Gramsci) olabilmek için kendi düşüncelerinde köklü bir devrim yapmak zorundadır aydınlar. Uzun, zorlu, güç bir eğitimden geçmelidirler. Kendi **içlerinde** ve dışlarında sürekli bir savaş vermelidirler.

Proleterlerin bir «sınıf tavrı»na varmalarına yardımcı olacak bir «sınıf içgüdüleri» vardır. Aydınlardaysa tersine, bu geçişe büyük bir güçle karşı koyacak bir küçük burjuva sınıf içgüdüsü vardır.

Proleter bir **sınıf tavrı,** proleter bir«sınıf içgüdüsü»nden daha fazla bir şeydir. Proletaryanın sınıf kavgasıyla **nesnel** gerçeklik arasındaki uyumu sağlayan bilinç ve pratiktir. Sınıf içgüdüsü öznel ve kendiliğindendir. Sınıf tavrı ise nesnel ve usaldır. Proleterin sınıf tavrına varabilmesi ancak sınıf içgüdüsünün **eğitilmesiyle** sağlanır. Öte yandan küçük burjuvanın, bu arada aydınların sınıf içgüdüleriyse **devrimci niteliğe kavuşturulmak** durumundadır. Bu eğitim ve devrimi, son çözümlemede, Marxist-Leninist teorinin ilkeleri temel alınarak yürütülen bir sınıf kavgası belirler.

Komünist Manifesto'nun dediği gibi, bu **teori'yi** bilmek, **belirli** aydınların emekçi sınıf tavrına varmalarına yardımcı olabilir.

Marxist-Leninist teori hem bir **bilimi** (tarihsel maddecilik), hem

de bir **felsefeyi** (diyalektik maddecilik) içerir.

Marxist-Leninist felsefe, bu yüzden, proletaryanın sınıf kavgasında onsuz edemeyeceği iki **teorik** silâhtan biridir. Militanlar teorinin (bilimin ve felsefenin) ilkelerini özümleyip kullanmalıdırlar. Devrim, teorinin savunmasına, gelişmesine yardım edecek hem bilim adamı (tarihsel maddecilik), hem de filozof olan (diyalektik maddecilik) militanlara gereksinme duyuyor.

Bu filozoflar, ideolojik yapıları sonucu, iki büyük güçlükle karşılaşırlar.

Bunlardan ilki politik nitelikte. Partiye giren «profesyonel» bir filozof ideolojik bakımdan bir küçük burjuva olarak kalır. Felsefe olarak proleter bir sınıf tavrına ulaşabilmesi için, düşünce yapısını devrimci kılmak zorundadır.

Bu politik güçlük, «son kertede **belirleyici'dir**».

İkincisi de **teorik** bir güçlük. Bu sınıf tavrının **felsefedeki** tanımını yapabilmek için hangi yönde ve hangi ilkelerden hareket etmek gerektiğini biliyoruz. Ancak Marxist felsefeyi geliştirmek zorundayız, teorik ve politik yönden ivedi bir sorundur bu. Uzun boylu çetin bir iştir. Çünkü Marxist torinin gelişmesinde felsefe hep bilimin arkasından gelmiştir.

Bugün ülkelerimizde «kendini duyuran» güçlük de budur.

3

«Öyleyse, Marxist teoride bir bilim-felsefe ayrımı yapıyorsunuz değil mi? Bildiğiniz gibi böyle bir ayrım yapmanın doğru olmadığı söylenmeye çalışılıyor bugün.»

Biliyorum. Ama eski bir hikâyedir bu.

Denebilir ki, Marxist akımın tarihine bakıldığında, bu ayrımı hasıraltı edip **aşırı** şematizme düşmek sağ ya da sol sapma anlamına gelmiştir. Sağ sapma felsefeyi hasıraltı eder; geriye sadece bilim kalır (tıpkı pozitivizmde olduğu gibi). Sol sapma ise, bilimi hasıraltı eder; geriye sadece felsefe kalır (yani öznelcilik). «Bu kuralın dışında tutumlar» da vardır (ki bu tutumlar sırasında «yer değiştirebilirler»), ama bunlar da kuralı «bozmaz».

Marx ve Engels'den bugüne kadar Marxizmin büyük işçi önderleri her zaman, bu sapmaların, burjuva ideolojisinin Marxizm üzerindeki etkisi ve baskısının bir sonucu olduğunu söylemişlerdir. Bu önderler, söz konusu ayrımı (bilim'le felsefe ayrımını yalnızca teorik nedenlerle değil, **aynı zamanda** büyük önem taşıyan politik nedenlerle de kendi açılarından savunmuşlardır. Lenin'in **Materyalizm ve Ampriokritisizm**'ini ya da **Sol Kanat Komünizmi**'ni düşünün. Bu nedenler orada şaşılacak kadar açık bir şekilde ele alınmıştır.

4

«Marxist teoride bir bilim-felsefe ayrımı yapmanın doğru olduğunu nasıl kanıtlıyorsunuz?»

Sorunuzu bir dizi iğreti ve şematik tezleri formülleyerek yanıtlayacağım.

1. Bütün sınıf kavgası tarihinin, yani bütün insanlık **tarihi** pratiğinin en önemli olayı, Marxist teori ile İşçi Hareketi'nin birliğidir (bunun da ilk sonuçları sosyalist devrimlerdir).
2. Marxist teori (bilimi ve felsefesi), insan bilgisinin geçmişine bakıldığında, daha önce bir örneği olmayan bir devrimi temsil eder.
3. Marx yeni bir bilimin temellerini atmıştır: tarih bilimi. Bir imgeyle anlatayım bunu. Tanınmış bilimler birtakım büyük «kıtalarda» toplanmışlardır. Marx'dan önce böyle iki kıta bilimsel bilgiye açıktı: Matematik kıtası ile Fizik kıtası. İlkini Yunanlar (Thales), ikincisini de Galileo buldu. Marx ise, bilimsel bilgi'ye üçüncü bir kıta buldu : Tarih kıtası.
4. Bu yeni kıtanın bulunması felsefede bir devrime yol açtı. Bu bir kuraldır: felsefe her zaman için bilimlere bağlıdır.

Felsefenin doğuşu (Platon'la) Matematik'in oluşumuyla gerçekleşmiş, Fizik'in gelişimiyle bir dönüşüm yapmıştır. Marx'ın Tarih bilimini bulmasıyla da devrimci kimliğini kazanmıştır. Bu devrimin adı diyalektik maddeciliktir.

Felsefenin dönüşümleri hep büyük bilimsel buluşlardan sonra gerçekleşir. **Zorunlu olarak «olayın» arkasından** gelir bu dönüşümler. Marxist teoride felsefenin bilimin arkasından gelmesinin nedeni de budur. Bu konuda bilinen başka nedenler de vardır. Ama bugün en ağır basanı budur.

5. Kitle olarak, Marx'ın devrimci, bilimsel buluşunun kapsamını yalnızca proleter militanlar yadsımamışlardır. Siyasal pratikleri bu buluşla bir dönüşüm yapmıştır.

Çağımızın büyük **teorik** kepazeliğine geliyorum şimdi.

Aydınlar, kitle olarak, hattâ insan bilimlerini, felsefeyi «uğraş edinmiş» uzmanlar bile, çarpıklaştırdıkları, suçladıkları, aşağıladıkları Marx'ın bilimsel buluşunun daha önce bir örneğine rastlanmayan kapsamını gerçek anlamda kabul etmemişler, yadsımışlardır.

Birkaçı dışında hâlâ politik iktisat, sosyoloji, etnoloji, «antropoloji», «sosyal antropoloji» yle vb. kendilerini «tatmin etmektedirler». **Kapital'in yazılmasından 100 yıl sonra, hâlâ Galileo'dan 50 yıl sonrasının Aristoteles**'çi fizikçileriymişler gibi aynı tutumda ayak diretiyorlar. Bunların «teorileri», bir parça düşünsel incelikle karışık ültra modern matematiksel tekniklerle pompalanmış çağını şaşıran bir ideolojinin ürünüdür.

Ama bu teorik kepazeliğe kepazelik bile denemez. İdeolojik sınıf kavgasının bir sonucudur bu. Çünkü baskı kullanan, iktidarı elinde bulunduran burjuva ideolojisi, burjuva «kültürü»dür o. Aydınların, **birkaçı dışında** aralarındaki birçok Marxistin de, kitle olarak teorilerine burjuva ideolojisi egemendir. Gene **birkaçı dışında** «insan» bilimlerinde de aynı tutum görülür.

6. Felsefede de aynı kepazelik. Marx'ın buluşunun yol açtığı zihinleri sarsan felsefî devrimi kaç kişi anlamıştır? Yalnızca proleter militanlar ve proleter önderler. Felsefeyi uğraş edinmiş düşünürlerse, kitle olarak, Marx'ı anlayıp anlamadıklarından bile kuşkuya düşmemişlerdir. Ne zaman Marx'dan söz açtılarsa, son derece az sayıda olan bazıları dışında, hep ona saldırmak, onu suçlamak, «yutmak», sömürmek ya da **revizyondan geçirmek** için açtılar.

Diyalektik maddeciliği savunan Engels ve Lenin'i felsefe açısından önemsiz saydılar. Asıl kepazelik, birtakım Marxist düşünürlerin «doğmacılığa karşı olmak» adına aynı hastalığa yakalanmalarıydı. Ama bunun da nedeni aynıdır : ideolojik sınıf çatışmasının etkileri. Burjuva ideolojisi, burjuva «kültürü» iktidardadır çünkü.

7. Devrimci hareketin teorik alandaki canalıcı ödevleri şunlardır :

— Marxist-Leninist bilim ve felsefenin teorik kapsamını iyice tanımak ve anlamak.

— Marxist teorinin düşmanı olan ve bugün içine adamakıllı sızarak dünyayı burjuva ve küçük burjuva gözüyle gören tutumla savaşmak. Bu bakışın genel biçimleri **Ekonomizm** (bugün «teknokrasi») ve onun «tinsel (manevî) tamamlayıcısı» olan **Ahlâkî İdealizm**'dir (bugün «Humanizm»). Ekonomizm ve Ahlâkî idealizm burjuvazinin kökeninden geldiği için burjuva bakış açısının temel karşıtlığını meydana getirmiştir. Bu görüşün günümüzdeki şekli de **neo-pozitivizm** ve onun «tinsel tamamlayıcısı» olan varoluşçu-olaybilimsel (fenomenolojik) öznelcilik'dir. Bu tutumun İnsan Bilimleri'ne **özgü** şekli de «yapısalcılık» denilen ideolojidir.

— «Bilim» adına, İnsan Bilimleri'nin çoğunluğunda, daha da önemlisi, Marx'ın bize anahtarını verdiği Tarih biliminin içine sızan Toplumsal Bilimler'de üstünlük kurmak.

— Yeni bilim ve felsefeyi gereken titizlik ve sabırla geliştirerek bunları devrimci sınıf kavgası pratiğinin gereksindiği yerlere, bulgulara bağlamak.

Marxist-Leninist felsefe ya da diyalektik maddecilik proletarya-

5

«Görünüşte çelişen ya da farklı iki ayrı şeyden söz ettiniz: 1. Felsefenin temelde politik olduğunu; 2. Felsefenin bilimlere bağlı olduuğnu. Bu ikili ilişkiyi nasıl değerlendiriyorsunuz?»

Bu sorunuzu da birtakım şematik ve iğreti tezler halinde yanıtlayacağım.

1. Sınıf kavgası içinde karşı karşıya gelen sınıf tavırları, uzlaşmayan (antagonist) eğilimler, son kertede idealist (burjuva) ve maddeci (proleter) tavırların **dünya görüşleri** olarak pratik ideoloji alanına (Ahlâkî, hukukî, dinsel, politik, estetik ideolojiler) yansır.

2. Dünya görüşleri **teori** alanında (bilim+bilimi ve bilim adamlarını çevreleyen «teorik» ideolojiler) felsefe yoluyla yansır. Felsefe, teori alanındaki sınıf kavgasını temsil eder. Felsefenin bir kavga (**Kampf** diyordu Kant), **politik** bir kavga, bir sınıf kavgası olması bundandır. Hiç kimsede «kendiliğinden» filozof olma yetisi yoktur, ama herkes filozof olabilir.

3. Felsefe, teoriye **bir yer** açılır açılmaz, bir **bilim** (dar anlamıyle) oluşur oluşmaz ortaya çıkar. Bilimler olmadan felsefe olmaz, olsa olsa dünya görüşleri olur. Savaşın **hedefi**, savaş **alanındaki** çatışmanın hedefinden ayrı görülmelidir. Felsefedeki savaşın son hedefi dünya görüşlerindeki iki büyük eğilimin (maddeci ve idealist) birbirine üstünlük sağlamasıdır. Bu çatışmada **asıl** savaş alanı bilimsel bilgidir. Bilimsel bilgiden yana olanla karşı olanın savaşıdır bu. Dolayısıyle, ilk savaş bilimsel bilgi ile ideolojik bilgi arasındaki sınırdadır. Bilim için çalışan maddeci felsefelerle bilimi sömüren idealist felsefeler bu sınırda karşı karşıya gelirler. Felsefedeki savaş, dünya görüşleri arasındaki sınıf çatışmasının bir kesimidir. Geçmişte hep idealizm maddecilik üzerinde baskı kuruyordu.

4. Marx'ın temellendirdiği bilim teorik alandaki durumu baştanbaşa değiştirdi. **Yeni** bir bilimdi bu: tarih bilimi. Tarih, bu yüzden, ilk kez görülen bir şey olarak, felsefenin teoride temsil ettiği dünya görüşlerini tanımamızı sağladı ve felsefeyi tanımamızı da sağlamakta. Dünya görüşlerimizi dönüştürmek için araçlar getirmekte (Marxist teorinin ilkelerine göre yürütülen devrimci sınıf kavgasını). Dolayısıyle felsefe iki yönden de devrimci niteliğe kavuşmuş oluyor. «Geçmişte idealist olan» Mekanik maddecilik, diyalektik maddeciliğe dönüşüyor. İki güç arasındaki dengede durum tersine dönmüştür bugün: artık felsefede maddecilik idealizm üzerinde baskı kuruyor, ve eğer politik koşullar elverirse, dünya görüşleri arasındaki bu üstünlük kurma savaşı, bu sınıf savaşı sürüp gidebilir.

Marxist-Leninist felsefe, **teorinin** ana halkasıdır bugün.
nın teorideki temsilcisidir. Marxist teoriyle Emekçi Hareketi'nin birliğinde (teori-pratik birliğinin **şaşmaz** gerçekliğidir bu) felsefe. Marx'ın deyişiyle «dünyayı anlamak,» biter artık. «Dünyayı değiştirmek» için, **devrim** için bir silâh olur.

6

«Bugün Kapital'i okumanın zorunlu olduğunu bu açıkladığınız nedenlerle mi söylemiştiniz?»

Evet. **Kapital**'i okumak ve incelemek zorunludur.

— Proleter militanların pratikleriyle çoktan anladıkları bir şeyi, Marxist teorinin devrimci niteliğini bütün kapsamı içinde, bütün bilimsel ve felsefî sonuçları ile gerçekten anlamak için.

— Bugün Marxist teorinin önünde ciddî bir tehlike olan bütün burjuva ve küçük burjuva yorumlara, yani revizyonlara (ilk elde Ekonomizm ve Humanizm) karşı onu savunmak için.

— Marxist teoriyi geliştirmek, kendi ülkelerimizde ve başka ülkelerdeki sınıf çatışmasının bugünkü durumunu çözümlemede yarayacak bilimsel kavramlar bulmak için.

Kapital'i okumak, incelemek zorunludur. Şunu da eklemeliyiz ki, Lenin'in yazılarını, uluslararası emekçi hareketinin sınıf kavgasındaki deneylerini bize ileten eski-yeni bütün başka metinleri okumak da zorunludur. Devrimci Emekçi Hareketi'nin bütün eylemlerini bütün gerçekliği, sorunları ve çeşitli çelişmeleriyle, bütün geçmişi, daha önemlisi **bugünkü** durumuyla incelemek şarttır.

Ülkelerimizde devrimci sınıfın kavgasının sayısız kaynakları vardır bugün. Ama bu kaynaklar gerçek yerinde, sömürülen yığınlarda aranmalıdır. Yığınlarla yakın ilişki kurmadan, Marxist-Leninist teorinin silâhlarıyle donanmadan bu kaynaklar «ortaya çıkarılamaz». «Sanayi toplumu», «yeni anamalcı düzen», «yeni emekçi sınıf», «refah toplumu», «yabancılaşma», **tutti quanti** (*) burjuva ideolosinin devrimcileri ezmek için türettiği, bilimselliğe, Marxizme aykırı kavramlardır.

Bunlara en önemli bir şeyi eklemem gerekiyor.

Bir kimse «okuduğu», incelediği bu teorik, politik ve tarihsel nitelikte yapıtları gerçekten anlayabilmek için, onları her yönüyle belirleyen iki **gerçeği** yaşantısına doğrudan doğruya sokmalıdır: 1. teorik pratiğin (bilim ve felsefenin) somut hayata bağlılığı; 2. **sınıf kavgasının devrimci pratiğinin** halk yığınlarına yakından bağlılığı. Çünkü Marxist teori bize tarihin yasalarını öğrettiyse, ne aydınlar, ne de teorisyenlerdir tarihi yapan; yığınlardır.. Teoriyi anlamak şarttır, ama aynı önemi taşıyan bir başka şey de yığınları anlamaktır.

7

«Kurallara sıkı sıkıya bağlısınız, kullandığınız terimlerde de bu tu-

(*) **tutti quanti : Ne varsa hepsi, kimler varsa herkes (Ç).**

tum görülüyor. Neden?»

Felsefî pratiğin **ana** görevi bir tek sözle özetlenebilir: doğru fikirlerle düzmece fikirleri **«bir çizgiyle ayırmak»**. Lenin'in sözü bu. Aynı söz, sınıf kavgasının öteki hareket şekillerinin yönünü de özetliyor: uzlaşmaz sınıfları **«bir çizgiyle ayırmak»**. Sınıfımızın dostlarıyla düşmanlarını ayırmak.

Aynı şeydir bunlar. Teorik yönden doğru fikirlerle düzmece fikirleri ayırmak, politik yönden halkla (proletarya ile onun müttefikleri) halkın düşmanlarını ayırmakla birdir.

Felsefe halkın teorideki sınıf kavgasıdır. **Teoride** ve bütün **fikir konularında** (politika, aklâk estetik vb.) doğru ve düzmece görüşleri ayırdetmede halkın yardımcısıdır. İlke olarak, doğru fikirler halkın dostu, düzmeceleri de düşmanıdır.

Felsefe kavgasını neden kavramlarla yapar? Sözcüklerle dile gelen «fikirler» sınıf kavgası gerçeğini yansıtır. Bilimsel ve felsefi uslamlamada kavramlar (terimler, kategoriler) bilgi ileten «araçlar» durumundadır. Ancak politik, ideolojik ve felsefî savaşta kavramlar hem silâh ya da patlayıcı maddedir, hem de uyutucu bir nesne ya da zehirdir. Bazan bütün sınıf çatışmaları bir kavramın bir başka kavramla savaşı olarak özetlenebilir. Belirli kavramlar, sözcükler düşmanlar gibi savaşırlar. Başka sözcükler de **belirsizliğin,** yarının bilinmeyen savaşlarının hedefidirler.

Felsefe bununla birlikte, çok soyut ve çetin konuları ele alan uzun yapıtlarda bile savaşını kavramlarla yürütür: doğru'yu dile getiren kavramlardan yana, yalan söyleyen, bulanık kavramlara karşı. «Ufak görüş ayrılıkları» üzerinde büyür bu kavga.

Lenin şöyle demişti: «Ancak uzak görüşlükten yoksun kimseler parti içi tartışmayı, ufak görüş ayrılıkları arasında kesin bir ayrım yapmayı zamansız ve gereksiz görürler. Daha uzun yıllar için, Rus Sosyal Demokrasisinin alınyazısı şu ya da bu çeşit «görüş ayrılıklarının» güçlenmesine bağlıdır» **(Ne Yapmalı?)**.

Kavramlarla yapılan felsefe savaşı politik savaşın bir parçasıdır. Marxist-Leninist felsefe soyut, kuralcı, dizgesel, teorik eserini ancak, hem bilimsel» kavramlar (terim, teori, diyalektik, yabancılaşma vb.), hem de yalın sözcükler (insan, yığınlar, halk, sınıf çatışması) kullanarak savaşmakla tamamlayabilir.

New Left Review, Kasım 1970

Çeviren: Bülent Aksoy

SÜREYYA BERFE

anadolu ve bizans

Sait Faik Hikâye Armağanı 1969'da yanlış bölüştürülmüştü. Orhan Kemal ve Faik Baysal'ın eşdeğerde yazarlar olduğunu kim savunabilir? «Önce Ekmek» le «Sancı Meydanı» nın Türk Edebiyatın'da aynı yere sahip kitaplar olması mümkün müdür? Değildir elbet. Faik Baysal yirmi sekiz yıldır yazıyor. Ama bir hikâyeci olarak kendine sağlam, tartışılmaz bir durum kazandıramadı. Türk hikâyesini öğrenmek isteyenler Faik Baysal'ı okumasalar hiçbir şey kaybetmiş olmazlar. Orhan Kemal için bunların hangisini söyleyebiliriz? O edebiyatımızın en önemli yazarlarından biridir. Orhan Kemal'siz bir Türk Edebiyatı düşünülemez. İşte yanlışlık burda yapılmıştır; «vazgeçilmez» bir yazarla «vazgeçilebilir» bir yazar aynı düzeyde görülmüş ve armağan haksız olarak bölüştürülmüştü.

Bu yıl daha da büyük bir yanlışlığa tanık olduk. Sait Faik Hikâye Armağanı kesinlikle yanyana gelemeyecek olan iki yazar arasında bölüştürüldü. Bekir Yıldız ve Bilge Karasu hikâyelerindeki öz ve biçim yönünden, dünya görüşleri bakımından, insan'ı değerlendirişlerinde kullandıkları ölçüler açısından apayrı yazarlar. Tek ortak yanları ikisinin de hikâyeci oluşu. Bunun dışında hiçbir ortak yanları yok. Belki bir ortak yanları daha sayılabilir, o da her iki yazarın armağan alabilecek değerde bulunması.

Bekir Yıldız'la Bilge Karasu'nun neden bu kadar ayrı yazar olduklarını, kendileriyle yapılmış konuşmalardan alacağım bölümlerle açıklığa kavuşturabileceğimi sanıyorum. Önce Bekir Yıldız ne diyor görelim :

«Sanıyorum hikâyelerimdeki aşama, daha çok öz'de değil, biçim'de olmuştur. Biçim konusunda hâlâ bir bütünlüğe erdiğimi söyleyemem. Ama öz bakımından, dün neyi yapmak istemişsem bugün de aynı şeyi yapmak istiyorum. Amacım hiçbir zaman tek'i anlatmak değildir. Hele bizim gibi geri kalmış bir toplumda, bireylerin henüz ekonomik özgürlüğünü bile elde edememiş bir toplumda, tek insan herşey olamaz. Ancak anlatacakları tükenmiş Batı Yazarları, söylenmiş'e yeni birşey katabilmek için ya şifreli bir anlatım ya da marazî tipleri yazmaya yönelebilirler. Fakat kendi toplumumuzda, değil insanın anlatıla anlatıla tükenmişliği, henüz kalem oynatılmamış bölgeler vardır sanatçısını bekleyen. Dolayısiyle, yazacağım bir insanla yüzbinleri anlatmak isterim özellikle. Ve toplumsal bir olayın içinde olmalıdır

bu insan. Çünkü o zaman dirilik kazanır hikâye. Kısacası, ne bireyi toplumun dışında düşünebiliriz, ne de toplumsal olayların bireyi etkilemediğini. Ve ustalık, hikâyede bu bütünlüğü verebilmektir bence. Hem de bizim insanımızı, kendisine özgü dünü bugünüyle. Türkiye insanının hikâyesi yazılmak isteniyorsa tabii.» (Halkın Dostları, Bekir Yıldızla Konuşma, Ekim 1970, s. 8)

Bilge Karasu sanatçının görevini şöyle açıklıyor:

«Sanatını, elinden geldiği ölçüde, kafasının, gönlünün, bilgisinin elverdiği ölçüde, iyi yapmağa çalışmak.

....

Uyanık durmak, baskının her çeşidinin kokusunu, daha uzaktan alabilmektir: ortaçağın vebadan korktuğundan daha çok korkmaktır baskıdan. Bu baskıyı, insanı ezecek her türlü eğilimi sezebilmek, insanlara, bundan iğrenilmesi gerektiğini, buna boyun eğilmemesi gerektiğini, karşı konması gerektiğini anlatmaktır. Yazar, her şeyden ötede, her şeyden beride, dilinin - bütün bir toplumun bu en değerli varlığının - hem bekçisi, hem kulu, hem yuğurucusu, yaratıcısıdır: bunu unutmaması, hep bunu düşünerek çalışması gerekir. Çağını, insanları, insanlarını başka türlü nasıl söyler?» (Bilge Karasu İle Bir Konuşma, Ulus Sanat Sayfası, 4 Kasım 1970, s. 27)

Bekir Yıldız'ın düşünceleri açık. Ekonomik özgürlüğünü bile kazanamamış Türkiye insanını unutmamak, onun hikâyesini yazmak istiyor. Bugüne kadarki eserleriyle amacının dışına çıkmadı. Düşüncesiyle eseri arasında en küçük bir tutarsızlık yok. Üstelik, biçim konusunda eksikleri olduğunu söylemesi de yazarın daha özgün, daha yetkin biçimler bulabileceğini, biçimdeki ustalığını ilerletebileceğini kanıtlıyor.

Bilge Karasu'nun düşünceleriyse Türkiye'de yaşamayan bir yazarın düşünceleri gibi yabancı, uzak, karanlık. İyi sanat yapmak her sanatçının amacıdır. Ne var ki, tek amaç iyi sanat yapmak olamaz. İyi sanat yap, ama soyut bir dünyada, insanları sınıfsal niteliklerinden uzaklaştıran bir «âlem»de ele al, bir şehrin tarihini seyirci gibi, tarih meraklısı gibi yorumla, geçirdiği dönemleri büyük toplumsal etkenlerden soyutla, bunu iyi yap, iyi anlat, iyi yansıt, ustaca bir dil kullan, ayrıntıları çok iyi ver, tamam. Böyle bir sanatçının 1960-1970 Türkiyesi'nde yaşıyor, yazıyor ve armağan alıyor olması kimbilir daha ne «bâdereler» atlatacak olan halk, aydınlar ve edebiyatımız için büyük bir talihsizliktir.

Üstüne basa basa uyanık durmayı, baskının her çeşidine başkaldırmayı, her türlü yeniliğe açık olmayı, baskıdan iğrenilmesi gerektiğini öne sürüyor Bilge Karasu. Ve yazarın nerdeyse bir dil uzmanı, dilci olduğunu söyleyecek kadar ileri götürüyor düşüncesini. Dil konusundaki tutumuyla eserleri arasında tam bir tutarlılık var. Gerçekten de dili iyi kullanmasını bilen bir yazar Karasu. Buna bir diyece-

ğim yok. Ama dil dışındaki düşünceleriyle eserleri arasında hemen farkedilen bir tutarsızlık ve korkunç bir uçurum olduğu söz götürmez. Bilge Karasu'nun armağan alan kitabı «Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı» nda iki ana öge, belli başlı iki temel kavram yer alıyor: İnanç ve baskı. Ölü Bizans'taki keşiş Andronikos'un çevresinde oluşuyor, belirleniyor adı geçen kavramlar. İnanç ile baskı arasındaki çelişki, Bizans'ın karışık bir döneminde yaşayan Andronikos aracılığıyla belirtilmek, buradan söz konusu kavramların içerdiği evrensel gerçek açıklanmak ya da anlatılmak isteniyor. Adamın biri çılgınca bağırıyormuş «Yaşasın!!!!», merak edip yanına gidenler sormuşlar «Kim yaşasın?» cevap vermiş adam «Daha belli değil». Bilge Karasu bu adama benziyor. İnanç ve baskı, ta ilkçağdan bu yana insanlığın yazgısında etkili olmuş kavramlar. Ama hep kılık değiştirmişler, daha doğrusu özleri, anlamları, işlevleri değiştirilmiş insanlar tarafından. Çağlar bitip başlarken, toplumlar yeni yapılar kazanırken, bilim ve sanat gelişirken inanç ve baskı da bunlara ayak uydurmuştur. Sokrates ve Georgi Dimitrov için inanç ve baskı çok değişik anlamlar taşır. İkisi de ayrı şeylere inanıyorlardı ve ayrı türden baskılarla karşılaşmışlardı. Mustafa Kemal ve Damat Ferit taban tabana karşıt inançlar taşıyorlar ve yine karşıt güçlerin baskısı altında bulunuyorlardı. Son on yılın Türkiye'sindeyse inançlar ve baskılar baştan ayağa değişmiştir. Görülüyor ki kavramlar, belirlenmesi gereken, mutlaka üzerinde uzlaşılması gereken şeylerdir. Dünyada ne kadar düşünce biçimi, anlayış, kültür varsa o kadar inanç vardır. Bilge Karasu'nun anlatmaya çalıştığı inanç ve baskı beni ilgilendirmiyor. Keşiş Andronikos'un inancı ve karşılaştığı baskılar nedir, neye karşıdır, nerden geliyor, ne için? Bu soruların cevaplarını şu dönemde yaşadığını anlayan, dönemin adını koymuş olanlara hiçbir şey söylemeyecektir. Ve bu tür bir kitaba içinde yaşadığımız dönem hesaba katılmayarak armağan verilmiştir. İnancın ve baskının gün gibi ortada olduğu bir dönemde ölü Bizans'la yaşamaya çalışan Anadolu bir tutulmuş, edebiyatın ne kadar gerici olabileceği ve ne kadar vurdum duymaz olabileceği açıkca ortaya çıkmıştır. Yapılacak en doğru davranış, herşeyi düşünerek, armağanı iyi hazırlanmış bir gerekçeyle Fakir Baykurt'a vermekti. Ama nerde o bilinç? 8 Mayıs 1971'de hâlâ birbiriyle uyuşmayan, çelişen, okurları yanıltacak iki doğrunun edebiyatımızda geçerli olduğuna karar veren Sait Faik Hikâye Armağanı seçiciler kurulu edebiyatımızın, özellikle hikâye dalının zenginleşmesi, çeşitlenmesi adına unutulmayacak bir yanlışlık yapmışlardır.

Seçiciler kurulunun tavrı çeşit olsun diye turistik eşya satan bir eczacının tavrından farklı değil. Seçiciler kurulunun kararı edebiyatımızdaki değer karmaşasını göstermesi bakımından da üzerinde durulması gereken bir konu.

bertolt brecht

BURJUVA GERÇEKÇİLİĞİNDEN SOSYALİST GERÇEKLİĞE GEÇİŞ

Sosyalist yazarlara incelemeleri salık verilen burjuva gerçekçi romanda öğrenilecek çok şey vardır. Karmaşık toplumsal süreçlerin betimlenmesini sağlayan bir teknik bulunur o yapıtlarda. Burjuva insanının ayrımı belirlenmiş («zengin») ruhu, bu teknik aracılığıyla, dizginlenebilir. Bu yazarların fazla yorumdan kaçınıp, **elden geldiğince geniş somut konular** vermeye yönelmiş olmaları, okuyucunun önüne belirli bir dönemin oldukça zengin tablolarını serer. Hiç kuşkusuz, bu tablolar bir bütünlüğe sahip değildirler ve temelde burjuva görüşüne bağlı kalınmaktadır. Şeylerin betimleniş (ortaya konuş-temsil ediliş biçimi, burjuva olmayan, yani burjuvaya akrşı bir görünüşün oluşmasına meydan vermez. İşte burada, sosyalist yazarların, burjuva gerçekçilerinin teknik düzeydeki ögelerinden yararlanmalarının son derece güç olmasının nedenlerinden biriyle karşılaşıyoruz. Teknik, gerçekte, katıksız bir «dışta-oluş», her türlü ideolojik eğilimin ötesinde yeri değiştirilebilir bir şey değildir çünkü. Sosyalist yazar, somut konuları, okuyucusuna, şu ya da bu soyutlamaları için, ilkel bir maddeymişçesine iletmeyi gözü kapalı olarak iletmeyi kabul etmez. Sürekli uyanık bir siyasal bilinç, dünyanın sonsuz bir devinim içinde olması, sosyalist üretim biçimine plancılık girdiğine göre de planlılık temel noktalarından çıkarak hareket eder. Burjuva gerçekçiliğinin ayrıntılı titiz bir eleştirisi, bu yazma yönteminin, temelde sosyalist yazar tarafından kullanılamaz olduğu sonucuna götürecektir. Burjuva romanına özgü, kişilerle özdeşleştirme tekniği ölümcül bir bunalıma girmiştir. Özdeşleşmenin konusu olan birey değişime uğramıştır. İnsanın yazgısının yine insan, egemen nedensel düğümün sınıflar mücadelesi olduğu açığa çıktıkça, o eski özdeşleştirme burjuva tekniği giderek kullanılamaz hale geliyor. İstendiği denli, her türlü sanat ve sanatsal deneyin onsuz olamayacağı bangır bangır bağırılsın, gittikçe tarihe karışan, eskimiş bir teknik olduğu gerçeği su yüzüne çıkıyor. Karmaşık toplumsal süreçlerin betimlenmesi de bize düşüyor elbette; fakat bireyi merkeze alarak özdeşleştirme tekniği batağa saplandı, çünkü betimlemeyi sakatlıyordu o zaten. Artık, sadece in-

sancıl heyecanlar için yeter derecede gerçek dürtüler bulmak söz konusu değil. Evren, salt bazı baş-kişilerin düşünce ve duygularının aynasında yansıtıldığında, gerektiği gibi sergilenmemiş olur. Türsel durumların yalın esinleyicisi olarak, toplumsal ilişkilerin nedensel karmaşa tümü kullanılamaz artık. Bu hiçbir zaman, genel olarak bireylerin ve tinsel süreçlerin betimlenmesinin değerini yadsımak anlamına gelmez. Bir de okuyucuların tinsel durumları vardır. Burada da yine, eski teknik bunalım içindedir. Çünkü sınıf mücadelesinde bağımlanmış bireylerin yaşantılarının doğru bir biçim altında yansıtılmasını sağlamıyordu ve okuyucuyu sınıf savaşına sokmaktan çok uzak olan tinsel durumlar, tam tersine uzaklaştırıyordu. Tekniğin köklü bir değişimi zorunluysa da, Burjuva gerçekçi romandan sosyalist gerçekçi romana geçiş sadece bir teknik ve biçim sorunu değildir. Gerçekçilik diye adlandırılan bir betimleme biçimini olduğu gibi, hiç dokunmadan saklamak ve sosyalist (yani proleter) görüş açısıyla burjuva görüş açısını değiş tokuş etmek değildir söz konusu olan. Şirin görünen özdeşleştirmeyi bir burjuva yerine bir proletere uygulamak yeterli sayılmaz: sorun, özdeşleştirme tekniğinin tümüdür bundan böyle (ilkeler düzeyinde özdeşleştirme sürecini içeren bir burjuva romanının bir proleter okuyucu üzerindeki etkisi tartışılmalı). Burjuva gerçekçi romanının incelenmesi çok önemli ve yararlı... güç çözümlemelere gidilsin yeter ki.

Çeviren: Nejat Firuz

kaçakçı
şahan

bekir
yıldız

halkın dostları yayınevi

6 Lira
Genel Dağıtım: GE - DA

Bas. T.: 3 Haziran1971

